

ljenja, ki je bila utemeljena v Svetem pismu. To globino redovnega življenja razodevajo njihove redovne konstitucije in dopolnjujejo zapisi v samostanskih kronikah. Kljub občasnim krizam je bilo življenje redovnic vendarle vzorno in v skladu z njihovimi konstitucijami. Prav tako nas ugodno presenečajo možnosti, ki so jih imele sestre v samostanu na področju izobraževanja, socialne varnosti in ne nazadnje tudi osebne svobode.

Drugo veliko poglavje Hančičevega dela obravnava gospodarsko posestveni vidik obravnavanih klariških samostanov. Hančič je podrobno analiziral proces nastajanja in rasti samostanske posesti mekinjskega in škofjeloškega samostana od njihove ustanovitve do nasilne ukinitve leta 1782. Za razliko od ostalih dveh, ljubljanski samostan ni imel lastne zemljiške posesti. Pogled na karto z naslovom *Territorialni prikaz posesti škofjeloškega in mekinjskega samostana sredi 18. stoletja* na notranji strani zadnjih platnic, odkriva presenetljivo dejstvo, da je bila zemljiška posest obeh samostanov osredotočena na razmeroma majhnem prostoru med Škofjo Loko, Kranjem oziroma Kokro, Kranjsko – Štajersko deželno mejo in Savo. Majhen zato, ker so imele v tem prostoru svojo posest tudi druge cerkvene in svetne ustanove. Na podlagi dopisov vladarjevim centralnim organom, tabel terezijanskega katastra, položaja podložnikov samostanskega gospodstva in primerjave mekinjskega gospodarstva z drugimi gospodstvi Hančič ugotavlja, da je bilo gospodarsko in premoženjsko stanje klariških samostanov na Kranjskem v obravnavani dobi stabilno. Razpustitev klariških samostanov ni bila potrebna zaradi njihovega morebitnega slabega gospodarjenja ali prevelike zadolženosti, ampak zato, ker si je država zaželela njihovo premoženje. Podobne stvari so se dogajale odkar obstaja človeštvo in se dogajajo še danes.

Tretji del njegove knjige je posvečen najpomembnejšim dejavnostim klariških samostanov na Kranjskem. Dr. Damjan Hančič v svojem delu navaja, da je bila vzgojno izobraževalna dejavnost klariških redovnic na Kranjskem sestavni del njihovega poslanstva in to ne samo za redovne kandidatke, ampak tudi za dekleta, ki so od samega začetka nameravale ostati v laičnem stanu. Klariški samostani so bili, podobno kot samostani dominikank, prva izobraževalna središča za žensko mladino v slovenskem prostoru.

Na kulturnem področju so dragoceni podatki o knjižnici ljubljanskih klaris, ki nam omogočajo vpogled v njihovo duhovno obzorje. Prosvetljsko naravnani cesarsko kraljevi uradniki, ki so po naročilu cesarja Jožefa II. v drugi polovici 18. stoletja popisovali inventar ukinjenih samostanov, vključno z njihovimi knjižnicami, so se navadno duhovno vzpodbudni literaturi v samostanskih knjižnicah odrekli, češ da gre za "unnützliche Bücher" – nerabne knjige in jih kot take sploh niso popisovali. S tem so izrgali pomemben list iz knjige naše kulturne zgodovine. Zato je Hančičeva objava ohranjenega, verjetno le delnega popisa knjig ljubljanskega klariškega samostana, toliko bolj dragocena (400–405). Podrobna analiza tega

dokumenta bo nedvomno svojevrsten izziv tudi za bibliotekarsko stroko.

Visok nivo je dosegla glasbena kultura, ki so jo gojile redovnice v svojih samostanih, saj je bil večji del njihovega bogoslužja glasbeno obarvan. Preko zidov samostanskega življenja pa je seglo delovanje njihovih bratovščin, skrb za posmrtni dušni blagor laikov, pastoralna dejavnost njihovih kaplanov v samostanski cerkvi in lekarniško-zdravilstvena dejavnost. Dragocena je še podrobna analiza ohranjenih pečatov klariških samostanov, ki so tokrat prvič obdelani v celoti.

V zadnjem poglavju pa se je Hančič dotaknil še problema izvora "mekinjske božične zibelke". Po njegovih ugotovitvah znamenita etnološka posebnost našega prostora ne izvira iz mekinjskega klariškega samostana, ampak zelo verjetno iz ljubljanskega ali kvečjemu škofjeloškega. S tem je izzval etnologe k nadaljnjemu razčiščevanju tega problema.

Knjiga dr. Damjana Hančiča je na oko lepa in slikovno bogato opremljena. Pisana je v jasnem in razumljivem jeziku. Čeprav gre za poglobljeno znanstveno delo, je v njej toliko zanimivih podrobnosti, da bo v njej vsakdo našel nekaj zase.

France M. Dolinar

Jure Maček, Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem, Inventarji 11, Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 2004, 660 strani

V zbirki Inventarji, ki jih izdaja Pokrajinski arhiv Maribor, je kot 11. zvezek izšel inventar fonda Ukinitveni komisar za društva, organizacije in združenja na Spodnjem Štajerskem (1888–1944). Gre za fond, ki obsega 144 arhivskih škatel, v njem pa so ohranjeni dokumenti v zvezi z ukinitvijo društev na Spodnjem Štajerskem. Po okupaciji je namreč šef civilne uprave nastavlil ukinitvenega komisarja, ki je imel nalogo ukiniti prav vsa društva ter zapleniti njihovo premoženje. Tako se v ukinitvenih spisih zvrstijo najrazličnejša društva, s tem pa predstavlja fond odlično gradivo za vse, ki jih zanima tematika društev pred drugo svetovno vojno. V popisu arhivskega gradiva so podani osnovni elementi popisa (signatura, naslov, čas nastanka, nivo popisa, obseg). Prav tako je zapisan tuj naslov, saj so ukinitveni spisi v nemškem jeziku in so zaradi tega pogosto imena slovenskih društev zapisana le v nemščini. V elementu *vsebina* je navedena zaporedna številka ukinitve, za raziskovalce pa je tudi zelo pomemben podatek, ki pove, ali se v ukinitvenem spisu kot priloge nahajajo še vprašalnik, pravila, statut, dopisi ipd. Zaradi boljše preglednosti in lažjega iskanja so popisu arhivskega gradiva dodani še trije indeksi: krajevni indeks, indeks slovenskih imen ukinjenih društev, organizacij in združenj ter indeks nemških imen ukinjenih društev, organizacij in združenj. Sledi

dodatek, v katerem so zbrana društva, za katera v Pokrajinskem arhivu Maribor ni ohranjenih ukinitvenih spisov, vendar pa iz Objav (Bekantmachungen) lahko sklepamo o njihovi ukinitvi.

V uvodnem delu je mag. Slavica Tovšak pisala o gradivu društev in njihovem pomenu za zgodovino, Jure Maček pa je označil okoliščine, v katerih je deloval ukinitveni komisar, pojasnil vsebino ukinitvenih spisov, razmišljal o sistemu ukinjanja posameznih tipov društev, navedel, katero gradivo v fondu manjka in kaj, poleg ukinitvenih spisov, še lahko najdemo v obravnavanem fondu.

Mojca Horvat

Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954), Zbornik ob 50-letnici priključitve cone B STO Jugoslaviji, Pokrajinski arhiv Koper, Koper 2004, 232 strani

Pokrajinski arhiv Koper je 50. obletnico priključitve cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (dalje STO) Jugoslaviji zaznamoval z razstavo in bogatim zbornikom prispevkov, ki so zajeli obdobje od maja 1945 do leta 1956. K sodelovanju je uredništvo zbornika pritegnilo širok krog posameznikov in kulturnih ustanov, ki se ukvarjajo s to problematiko in hranijo dokumente o tem dramatičnem času na Primorskem. Coni A in B STO sta nastali kot rezultat mirovnih pogajanj v Parizu leta 1946 in jih je nato potrdila pariška mirovna pogodba, podpisana 10. februarja 1947. Takšna razdelitev je obstajala kar sedem let, življenje v obeh conah pa se je precej razlikovalo. V coni A, v kateri so upravo prevzeli anglo-američani, se je vseskozi širil italijanski vpliv, saj so se anglo-američani naslonili na italijansko upravo, cona B pa je bila pod jugoslovansko vojaško upravo in se je naslonila na Jugoslavijo. Takšno stanje je po burnih letih končal londonski sporazum, podpisan 5. oktobra 1954, ki je določil, da se cona B priključi Jugoslaviji, cona A pa Italiji. Lahko rečemo, da sta se v tem obdobju na Primorskem uveljavili dve različni upravi in obe sta vplivali na način življenja tamkajšnjih prebivalcev.

Uredništvo je želelo v zborniku obdelati dogajanja v coni B STO: pričakovanja in razočaranja slovenskega in italijanskega prebivalstva, izseljevanje optantov, uvajanje raznih institucij in organov, gospodarskih osnov, skratka, prikazali naj bi, kako je potekalo življenje v coni B STO na lokalni ravni. Poudariti je treba, da so se raziskovalci lotili tem, ki do sedaj še niso bile podrobneje obdelane. Konec vojne in zmaga nad nacifašizmom sta bila v teh krajih le etapa na poti do končne rešitve in določitve meja; to, kar se je končalo šele z osimskimi sporazumi leta 1975. V resnici je bilo ozemlje Slovenskega primorja s Trstom že v okviru cone A in B Julijske krajine (1945–47) razdeljeno na dve povsem ločeni celoti. Ozemlje, ki je

bilo stoletja povezano, je bilo umetno ločeno. Trst kot največje mesto in središče je npr. pripadel Italiji, agrarno zaledje pa Jugoslaviji. Po letu 1947 je meja med Italijo in Jugoslavijo pomenila velike ovire za upravne, gospodarske, politične pa tudi človeške stike. Zaradi odrezanosti od središč so začeli Primorci graditi nova upravna središča, razvijati lokalne gospodarske panoge, kulturna središča, socialno-zdravstveno strukturo, šolstvo itd.

O življenju v coni B govori prispevek Zdenke Bonin. Oris se začne s predstavitvijo razmer v coni B Julijske krajine 1945–47. S podpisom pariške mirovne pogodbe se je končala prva faza boja za meje: sledila ji je ustanovitev cone B STO. V sedemletnem obdobju so nastale nove razmere v obeh conah. Upravne spremembe v coni B STO, ki je bila pod jugoslovanskim vplivom in upravo, so prinesle najprej ljudske odbore in nato občine. S pomočjo tabel je avtorica predstavila upravno-teritorialno ureditev iz leta 1952, obdelala je nadalje razvoj sodišč v coni B STO in podrobno opisala kulturno-prosvetno življenje, gledališko dejavnost ter delovanje športnih društev. Pregledu je dodala na koncu še statistične podatke o prostoru, prebivalstvu, gospodarstvu, obrtnih delavnicah, cestni strukturi in šolstvu.

Nada Čibej je v razpravi obravnavala bančno poslovanje in ustanavljanje denarnih zavodov v coni B STO. Izpostavila je pomen in vlogo Istrske banke d. d., ki je bila ustanovljena že oktobra leta 1946. Njena glavna naloga je bila skrb za podporo razvoju gospodarstva v coni B in pa širitev jugoslovanskega vpliva na tem prostoru. Avtorica je opisala delovanje banke v posebnih razmerah, ki so bile prisotne vse do leta 1954 in so se pri bančnem poslovanju krepko občutile. Med najpomembnejšimi nalogami banke je bilo kreditiranje gospodarstva, ob veliki pomoči s strani Jugoslavije. Iz leta v leto se je postopno uvajalo jugoslovanske uredbe in predpise. Na poslovanje banke je vplivala tudi ustanovitev dveh podružnic Narodne banke FLRJ, v Kopru in v Bujah. Ustanovitev omenjenih podružnic je prinesla upadanje pomena in vloge Istrske banke d. d. Likvidacijski postopek se je pričel aprila 1957, do ukinitve pa je prišlo šele leta 1964. Z ustanovitvijo Istrske banke d. d. Koper se je v coni B STO pričelo ustanavljanje podjetij, ki jih je Čibejeva v razpravi tudi predstavila z osnovnimi podatki. Delo temelji na arhivskih virih, ki jih je avtorica pregledovala v Pokrajinskem arhivu Koper, v veliko pomoč pa so ji bili tudi uradni listi SNOS, FLRJ, Pokrajinskega NOO za Slovenskega primorje in Trst, Poverjeništvu PNOO, IO LO Koper, Vojaške uprave JA.

Prispevek Verice Peterle Grahonja obravnava za Primorje izredno pomembno tematiko in sicer obnavljanje slovenskih šol, ki jih je ukinil fašizem pred drugo svetovno vojno. Posebno v coni A Julijske krajine in nato coni A STO, kjer je zavezniška vojaška uprava vodila civilno upravo, so se konflikti vrstili v vsem obravnavanem obdobju. Zavezniška uprava je pri obnavljanju slovenskega šolstva uvajala svoje šolske programe in načrte, mimo načrtov in že delujočih